

Szombatfalvy Csilla

Benjamin Britten: *Rejoice in the Lamb*, op. 30. Ünnepi kantáta

A művet a northamptoni Szent Máté-templom vikáriusa, Walter Hussey rendelte meg Brittentől 1942-ben. A felvilágosult gondolkodású patrónus több élő művésztől rendelt műveket: Henry Moore-tól egy

Szombatfalvy Csilla a Liszt Ferenc Zene-művészeti Főiskola egyházzene-tanszakának hallgatója.

Madonna-szobrot, Graham Sutherland-tól pedig egy Keresztrefeszítés-freskót.

A templom felszentelésének 50. évfordulójára (1943. szept. 21.) megrendelt kantáta szövegéül Britten egy különös, XVIII. századi költeményből választott ki néhány részletet. A hosszú költeményt Christopher Smart írta, a bolondokházában. Címe: *Rejoice in the Lamb* (Örvendezz a Báránynak). A költő mély vallásossága, ugyanakkor furcsa, kiegyensúlyozatlan, tébolyodott agya áthatja az egész költeményt. A mű zsenialitása azonban kiviláglik a Britten által igen jól kiválasztott passzázsookban. Tartalma általános dicshimnusz, melyben nemcsak „minden nemzetek és nyelvek”, hanem „minden teremtmények, melyekben az élet lehelete” (szövegrészlet az első tételből), egyesülnek Isten dicsőítésében. A zene és a szöveg izgalmas látomásszerűsége kölcsönösen kiegészíti egymást.

A kantáta vegyeskarra, szoprán, alt, tenor, basszus szólókra és orgonára íródott. Tíz rövid szakaszból áll a kompozíció.

Az első tételben a mű alaptémáját önti zenébe a szerző: „Istent dicsőítse minden élőlény”. Az egy hangon recitáló unisono „dallam” olyan, mint egy imádság. Csak a legfontosabb szavaknál mozdul ki a c hangból: „dicsőítsétek az Ő nevét mindannyian”.

A második tétel ószövetségi neveket és hozzájuk kapcsolódó állatokat idéz: „mindannyian az Urat dicsérik”. A gyors tempójú, rendkívül ritmikus tételben verssoronként ismétlődik a dallam, minden sort egy-egy új névvel indítva: Nimród, Ismail, Bálám, Dániel, Ithamar, Jákim, végül Dávid király, akinek nemzetségéből Jézus is származott. Mindez egy hatalmas zenei fokozásként érzékelhető: az azonos dallam egyre magasabb hangokon indulva ismétlődik, szekvenciát alkotva az egész tételből. Az utolsó, Dávidról szóló szakasz a legfontosabb: „Let David bless with the bear, The beginning of victory to the Lord, to the Lord the perfection of excellence.”

Ehhez kapcsolódik harmadik tételként a Halleluja: mintha Dávid király zoltárait énekelnék... Britten itt Isten dicsőítésére másik zenei eszközt választ: lassú, de ritmikus tétel ez. Az ellentét az előző tétel zenei karakterével jól kiemeli a szavak jelentését (lásd a szöveget lentebb).

A következő három tétel szólótétel: szoprán, alt és tenor hangokra.

Az első a költő Jeoffry nevű macskájáról szól: a maga módján ő is dicséri urát, bukfencet hányva elegáns gyorsasággal. A zenei kíséret tökéletesen utánozza a macska gyors mozgását, ugrándozását. A rövid tétel végén a költő egy hangon recitálva bevallja: nagyon szereti ezt a macskát, s ezért is a Mindenható Istent dicséri, hogy láthatja szépségét.

A második szólótétel (alt hangra), az egér bátorságáról szól. A gyors leggiero hangvételő tétel megint az előzővel szemben áll, mint ahogy a vers is: macska-egér harca.

A harmadik tétel olyan mint egy virágcsendélet: „a virágok Isten áldásai”. Az egész tételből hihetetlen nyugalom árad, Assisi Szent Ferenc természet-szeretete jut róla eszünkbe. A legszebb megint az utolsó sor: „For flowers are peculiarly the poetry of Christ.” Úgy érzem ebből a versszakból egy elmélkedést is fel lehetne építeni. A tétel harmonizálása is gyönyörű. Csupa tercmenet az orgona felső szólama, halk alátámasztó hangokkal a basszusban.

A hetedik tétel megint óriási ellentétet képez az előző tétellel. A bolondokházában sínylődő költőt látjuk magunk előtt. A Megváltó szenvedéseihez hasonlítja sorsát (lásd a szöveget). A kórus üres kvinten kezdődő recitációja és hirtelen forte-pianói valóban ijesztgetések, akár egy örült hallucináció is lehetnek. A megalázó felkiáltások „Örült! Nem tartozik hozzám, sem családomhoz!”, valóban Krisztus nagyhéti megpróbáltatásaira és szenvedésére emlékeztetnek. Még a tíz csapás ószövetségi képe is előkerül (csupa bőszekundos hangközökkel szemléltetve az egyes szólamok menetével). A megoldás itt is: „a Szűztől született megment mindezeketől”.

A tételhez kapcsolódó recitativo egyben a kilencedik tétel bevezetése is. Az ABC egyes betűihez kapcsolódó szavak is Istenhez tartoznak: lélek, király, szeretet, és az utolsó a „zene”, amit kiszélesít Britten és innen lép be újra a kórus. A tétel első részében férfi- és nőikarra bontva, egymásnak válaszolgatva éneklik a remek hangutánzó szavakkal végződő sorokat. A felsorolás tárgya itt a különböző hangszerek sora. Később más szólampárokot alkotva és egyeseivel is válaszolgatnak egymásnak az énekszólamok. A tétel felépítése hasonló, mint a második tételé: egy dallam szekvenciákkal emelkedik a tétel végéig, így képezve fokozást. A gyors, ritmikus szövegmondás itt is érvényesül. A szakasz végén, a szoprán A''-ig jut fel, ekkor halljuk a tétel konklúzióját: „For the Trumpet of God is a blessed intelligence and so are all the instruments in Heav'n”.

Kis rallentandóval kapcsolódik a kóda, fokozatos halkítással a pianissimóig, és lassítással, nyugodt hangon, lassan és halkán halljuk az előző témát: „Végül minden rosszakarat elvész, és az ördög is megnyugszik”. Ez a lassú rész torkollik bele a már hallott Hallelujába, kiegészítve és befejezve az Isten dicsőítését:

„Halleluja Istennek szívéből
 És kezéből művésznek, ki ismétелhetetlen
 És mennyei hárfáknak visszhangozásaiból
 Édességben és magasztosan és hatalmasan.”

Itt azonban másodsorra, a kantáta végén másképp hat. Valóban úgy érezzük, Istent megilleti a dicsőség, és Halleluját éneklünk, csodálattal adózva neki művei felett: minden teremtménye felett, legyen az ember, állat, növény vagy csak egy betűje az ábécének.

Britten igen komolynak tekintette a költeményt magát is, nemcsak témáját. Noha egy bolondokházába zárt ember írta, soha, egyetlen másodpercre sem groteszk vagy lekicsinylő a zene hangvétele. Még a legfurcsább tételekben sem: a macska és egér szolgálatáról szóló versszakok feldolgozása során is tartással és tisztelettel kezeli a szöveget. Inkább mint egy érdekes, fel nem fedezett szemzőgből tekintett istendicséretnek érzem Britten zenéjén keresztül a verset.

A művet Britten amerikai tartózkodásából Angliába hazatérve írta, a világháború alatt 1942-ben. Olyan más vokális művekkel egy időben, mint a Hymn to St. Cecilia és a Ceremony of Carols, melyeket az egyhónapos hajóút alatt komponált, a tengeren, Anglia felé hajózva. Michelangelo hetvenhét szonettjéből is megzenésített néhányat, csodás bel canto stílusban, mely illik az olasz reneszánsz versekhez. Az amerikai tartózkodás határozottan érettebbé tette művészetét, így új műveivel már előszörre is sikert aratott a közönség körében. A northamptoni Szent Máté-templom és lelkésze, Walter Hussey meg lehetett elégedve Britten kantatájával, mert három évvel később orgonaművet rendelt tőle. A zeneszerző meg is komponálta „Prelúdium és Fuga egy Vittoria-témára” címmel.

Temetési szertartásán, 1976 decemberében, az énekes, Peter Pears közreműködésével hangzott el a *Rejoice in the Lamb* kantáta. Ez az esemény megérdemelten hangsúlyos helyet biztosít e gyönyörű műnek Benjamin Britten életművében.

I. tétel Rejoice in God, O ye Tongues;
Give the glory to the Lord, and the Lamb.
Nations, and languages, and every Creature
in which is the breath of Life.
Let man and beast appear before him,
and magnify his name together.

Az Úrban ujjongj, te Föld,
Népek, örvendezve áldjátok Őt!
És jertek mind a Bárány oltára elé mind,
Akiket tart az Úr!
Jöjj, ember, jöjj, állat, mind hálát adni,
Jöjj, az örök Bárány elé!

II. tétel Let Nimrod, the mighty hunter, bind a
leopard to
the altar and consecrate his spear to the Lord.
Let Ishmail dedicate a Tyger,
and give praise for the liberty in which
the Lord has let him at large.
Let Balaam appear with an ass,
and bless the Lord his people.
and his creatures for a reward eternal.
Let Daniel come forthwith a lion,
and praise God with all his might
through faith in Christ Jesus.

Jöjj, Nimród, vadászok atyja,
Kövessen leopárd, fogadjatok el az Úrtól békét!
Jöjj, Ismail, te a tigrist szenteld,
Tietek a szabad élet,
Veletek az örök Ének, az Úr.
Jön Bálám és jön a szamár,
És mond az Úrnak hálát,
Akiből az örök jószág kiárad.
Jöjj, Dániel, és jöjj, oroszlán,
Mert hitedet az ima óvja,
Véd Jézus Krisztus.

Let Ithamar minister with a Chamois, and bless
the name of Him that cloatheth the naked.
Let Jakim with the Satyr
bless God in the dance
Let David bless with the Bear
the beginning of victory to the Lord
to the Lord the perfection of excellence.

III. *tétel* Hallelujah, Hallelujah from the heart
[of God,
and from the hand of the artist inimitable,
and from the echo of the heavenly harp
in sweatness magnificent and mighty,
Hallelujah, Hallelujah.

IV. *tétel* For I will consider my Cat Jeffroy.
For he is the servant of the living God,
duly and daily serving him.
For at the first glance of the glory of God in the East
he worships in his way.

For this is done by wreathing his body seven
[times round
with elegant quickness.

For he knows that God is his saviour.
For God has bless'd him in the variety of his
[movements.
For there is nothing sweeter than his peace when
[at rest.

For I am possessed of a cat, surpassing in beauty
from whom I take occasion to bless Almighty God.

V. *tétel* For the Mouse is a creature of great
[personal valour.

For this is a true case Cat takes female mouse
male mouse will not depart, but stands
[threat'ning and daring.

If you will let her go, I will engage you,
as prodigious a creature as you are.
For the Mouse is a creature of great personal valour.
For the Mouse is an hospitable disposition.

VI. *tétel* For the flowers are great blessings.
For the flowers have their angels even
the words of God's creation.
For the flowers glorifies God
and the root parries the adversary.
For there is a language of flowers.
For flowers are peculiarly the poetry of Christ.

Jöjj, Ithamar, s véle szökken zerge,
Hogy védtelent a Bárány bajból megmentse.
Jöjj, Jákim, s jöjj, te szatir,
Magasztaljon ez a tánc, tánc, tánc!
Jön Dávid és jön a medve.
Jöjj, a győzelem kezdetét ünnepeled, hogy az Úr győz,
S a mindenség énekel:

Halleluja, Halleluja, Halleluja,
Zengd az Úr nevét, az Alkotót.
Műve áldja, Őt dalold, te Föld,
Művész kezében hárfahúr muzsikál,
És békére hív az égi dallam,
Halleluja, Halleluja, Halleluja.

Van egy macskám, a neve Gábrriel,
És ő is a Bárány gyermeke.
Dorombol, dicséri Istenét.
A napkorong hajnalban keleten feltűnik:
Ő így szolgálja Urát.
De pajkos lény a macska, és vidám bukfcencet hány,

Mint jó puha gombóc,
Mivel őt is óvja a Bárány.
Az Úr adta az eleven lábat és a gyors testet,
De mindezeknél nagyobb kincset ér a béke.

Jó testvérem ez a macska és szépsége csodás,
Érte is zengem, dicsérem én az Alkotót.

Csendben él, mégis hős a kiséger, szíve bátor.

Ha nagy is a veszély, párja,
Amikor a macska szörnyű karmaiban nyüszít Ő,
[szembenéz:

„Ha eleresztetted őt, tisztelni foglak
Olyan jónak, mint soha senki mást.”
Csendben él, mégis hős a kiséger, szíve bátor,
Hiszen tudja, hogy őt is őrzi az égi Bárány.

Áldás minden kis virág,
Áldás minden kis virág,
És a mezők, a rétek ujjongva dicsérik az Urat.
Védi őket a Bárány,
Elhárítja a bajt mint a gyökér.
Az erdő és a tarka rét
Az égből kapja Krisztus költészetét, És a fényt.

VII. <i>tétel</i> For I am under the same accusation [with my Saviour For they said, he is besides himself. For the officers of the peace are at variance with me and the watchman smites me with his staff. For Silly fellow! Silly fellow! is against me and belongeth neither to me nor to my family For I am in twelve hardships, but he that was born of a virgin shall deliver me out of all, shall deliver me out of all.	Rám sújt a bot, mellyel verték a Megváltómat, [szegényt Azt mondják: őrült ez, eszelős! Mert a nyugalom és a békesség őrei vadak, És az őr csak bottal magyaráz: „Te őrült bolond, őrült bolond! Mást akarsz?!” Ellenségem, családom ellensége, te nyomorult!” Még vár tizenkét csapás, De ő, akit Szűz szült a Földre, : Minden bajban majd ő megvéd. :
VIII. <i>tétel</i> For H is a spirit and therefore he is God. For K is king and therefore he is God. For L is love and therefore he is God. For M is music and therefore he is God.	Mint a Té, Ó a tudás, a Földön Ó az Úr. Mint a Csé, Ó a Császár, a Földön Ó az Úr. Mint a Esz, Ó a Szeretet, a Földön Ó az Úr. Mint a Em, Ó a Muzsika, a Földön Ó az Úr.
IX. <i>tétel</i> For the instruments are by their rhimes. For the Shawm rhimes are lawn fawn and the like. For the Shawm rhimes are moon boon and the like. For the harp rhimes are sing ring and the like. For the harp rhimes are ring string and the like. For the cymbal rhimes are bell well and the like. For the cymbal rhimes are toll soul and the like. For the flute rhimes are tooth youth and the like. For the flute rhimes are suit mute and the like. For the Bassoon rhimes are pass class and the like. For the dulcimer rhimes are grace place beat heat and the like. For the Clarinet rhimes are clean seen and the like. For the trumpet rhimes are sound bound soar more and the like. For the Trumpet of God is a blessed intelligence and so are all the instruments in Heav'n. God the father Almighty plays upon the Harp of stupendous magnitude and melody.	Minden hangszer él, és rímet vár. Mert a sípra a szív, hív csupa rím. Mert a csellóra jó szó csupa rím. Mert a hárfára peng, zeng csupa rím. Mert a hárfára zsong, bong csupa rím. Mert a cimbalomra cseng, peng csupa rím. Mert a cimbalomra zúg, bűg csupa rím. Mert a fagottra dú, dú csupa rím. Mert a flótára flú, flú csupa rím. Mert a dobra a donn, donn csupa rím. Mert a nagybőgőre a drumm, brumm, zimm, [zumm csupa rím. Mert a cintányérra a cseng, bong, zeng, cseng [csupa rím. Mert a trombitára tom, trom, pom, prom csupa [rím.
For at that time malignity ceases and the devils themselves are at peace. For this time is perceptible to man by a remarkable stillness and serenity of soul.	Halld a harsona szól! Zúgj, zengj, új élet hírnöke! És minden hangszert győzelemre hívj! Szól, száll az orgona hangja: Örvendezz, te Föld! Minden élő s ímogat az égi hang. Végre minden rosszakarat elvész, Végre még a Sátán is megbékél, Végre bátrabban doboghat a szív: Mindenkit őriz a Bárány, aki békét ad.

* Az eredeti szöveg nem az origenista egyetemes üdvözülés tanát sugallja. — Britten műve az általunk az egyházzene határvidékének tekintett, ún. vallásos zene kategóriájába tartozik. A művet, egyébiránt való fontossága — mint az angol egyházzeneszerzés példája — és különleges volta miatt azonban érdemesnek láttuk bemutatni. A *felelős szerk.*

X. tétel Hallelujah, Hallelujah from heart of God,
and from the hand of the artist inimitable,
and from the echo of the heavenly harp
in sweetness magnificent and mighty
Hallelujah, Hallelujah, Hallelujah.

Halleluja, Halleluja, Halleluja
Zengd az Úr nevét, az Alkotót!
Műve áldja, őt dalold, te Föld,
Művész kezében hárfahúr muzsikál,
És békére hív az égi dallam,
Halleluja, Halleluja, Halleluja.**

Andante grazioso (♩ [♩] = 58)

TREBLE SOLO *semplice*

(Solo) *pp* For I will con-si-der my Cal

[Man.]

Jeof - fry. For he..... is the ser-vant of the

li - ving God, du - ly and dai - ly ser - ving him.

semprep

For at the first

** A szabad magyar fordítás Pödör Ferenc munkája.